

Gravvers paa Mindesmærker.

Af Højskolelærer August F. Schmidt.

Det var meget almindeligt paa Landet forhen, at der blev skrevet Gravskrifter og Ligvers over den Afdøde; det kunde være Degnen, som forfattede dem; disse Gravskrifter og Ligvers blev heftet paa Kistens Laag. Det brugtes de fleste Steder ogsaa at lade en Afskrift af dem *prente*, udføre med pyntelig Skrift og Dekorationer, og opbevare dette til Minde om den døde. I de fleste Skildringer af de forskellige danske Egenes Folkeliv, som vi besidder, vil man i Afsnittet om Begravelse finde Eksempler paa, hvorledes Ordlyden var i en saadan prentet Gravskrift.

Derimod findes der ikke ret mange Oplysninger om, hvilke Vers der blev indhugget paa Gravstenen, som blev rejst til Minde om den Døde paa hans Grav paa Kirkegaarden. Dette har naturligvis først og fremmest sin Grund i, at det i ældre Tid kun var paa de allerfærreste Grave, der blev sat Mindestene, samt den Omstændighed, at kun enkelte Lokalhistorikere og Folkelivsskildrere har haft Opmærksomheden henledt paa Gravskrifterne. Her maa dog ses bort fra de kostbare Gravmæler, der er rejst over Adelsmænd, Præster og andre baade velstaaende og ansete Personer; thi disses Gravmæler bliver jo som Regel omtalte og Gravversene citerede i Biografier.

Mange Gravstene fra ældre Tid er desværre i Tidens Løb paa forskellig Vis bleven ødelagte; man ser f. Eks. undertiden en gammel Gravsten med nu ulæselig Indskrift benyttet som Trappesten ind til Kirkens Vaabenhus. Et vanskeligt, men paa flere Omraader saare nyttigt Arbejde er her bleven udført af Bibliotekar *Chr. Heilskov*, der i en Række historiske Amtsaarbøger og i Samlinger til jydsk Historie og Topografi har offentliggjort Afhandlinger indeholdende Gravskrifter og andre personalhistoriske Indskrifter fra denne eller hin Egn. Foruden Aflæsningen af Indskrifterne meddeler Heilskov ogsaa Oversættelser af de latinske Indskrifter samt, hvor det er muligt, forsyner de enkelte Indskrifter med Oplysninger af personalhistorisk og genealogisk Art.

Troels Lund har i „Dagligt Liv“, fjortende Bog: „Livsafslutning“, givet en Del Oplysninger om de højere Stænders Begravelseshøjtideligheder i det 16. Aarhundrede og om Gravens Sted paa Kirkegaarden eller inde i Kirken og nævner, at fra det 16. Aarhundredes Midte blev det almindelig Skik at købe et fornemt Lejersted i Kirken, belægge det med Ligsten, hvorpaa Figurer, Navn, Livshistorie, Vaaben eller Bomærke, Aarstal og alt Tilbehør var udhugget, paa nær det sidste Tal i Aarstallet samt Dato, der jo altid kunde sættes til bagefter. „Det vilde være en pirrende højtidelig Fornemmelse hver Søndag at sidde i sit Stolestade og læse Indskriften paa sin egen smukke Gravsten, ligesom man jo i Hjemmet nød at se sin velhavende Ligkiste, den standsmæssige Ligdragt og den sandfærdigt rosende Fremstilling af Ens Liv, som man selv havde forfattet“. For at nævne et Par Eksempler fra Købstadsbefolkning anfører *Troels Lund*, at Købmand *Ole Bager* i Odense fra 1576 ved hver Gudstjeneste i Graabrødre Kirke havde sin Gravsten for Øje med Indskriften:

Ole Bager i Odense lod lægge denne Sten,
Thi han agter her at hvile sine Ben,
Og hans kære Hustru og Børn dertil,
Om den gode Gud det saa have vil.

Han fandt selv Ideen saa god, at han ogsaa forærede sin Datter en Ligsten til hende og Børnene. Mindre heldig som Versemager var Borgemester Anders Christensen i Skelskør. Hans Indskrift, hvor Dato og Aar synes senere indhugget, lyder saaledes:

Under denne smukke Sten
Hviler sine rolige Ben
Anders Christensen hedder,
Som var Borgemester here.
Hans Sjæl hos Gud er visselig.
Han døde (Maj den 19) Dag
Og blev saa lagt i denne Grav. (1560).

Vi skal nu høre et Par Indskrifter fra en senere Tid. I *Borum* Kirke Vest for Aarhus findes en Gravsten paa Gulvet i Taarnrummet til Minde om Peder Thomsen i Borum, født 1722(?), død 65 Aar gammel. Foruden øvrige Data m. v. staar følgende:

Grav Skrift

Om Kast os ey vort hvilested
Fordi vi ære Døde
Men Lad Os sove udie fred
Til vi vor Jesum møde.

Paa *Storring* Kirkegaard er rejst en Gravplade af Jærn over Karen Karlebye, f. 1727, d. 1794. Hendes Gravvers lyder saaledes:

Gud Liv mig gav han toeg det hen
I ham sig endte mine Dage
Ved ham mit Støv faer Liv igien
Og Død ey meer skal smage.

Paa *Vang* Kirkegaard i Thy er jordfæstet en i sin Tid berømt klog Mand, Mads Lauridsen Wang, der søgtes af mange syge Folk. Han var „her i Livet meget fornemme og for erfaring i Chirurgen vidt berømt“. Mads Lauridsen Wang blev 1707 1674 og døde 1761. Hans Gravvers har følgende Ordlyd:

Skal Læsere og see et *Monument* om Dyder
I Livet hos den Mand hvis Navn herover lyder
I Guds Frygt kiærlighed omgikkist hand hver Mand
Hans Raad og hielp nest Gud gav mange forlig stand.
I *Chirurgien* hand for mange *Excellered*
I *Konsten* hand ey var af andre *exercered*
I Fødebye og Boe hand fand til Grund sin konst.
Af fremmed Fødeland blev hand ey søgt omsonst.

Hans Siæl derfor Sin Gud nu Priiser
Hans Grav Den Tavle og udviiser.

(De her citerede Gravskrifter er taget efter Chr. Heilskovs Afhandlinger i Saml. t. j. Hist. og Top. og Thisted Aarbog).

Paa *Skanderup* Kirkegaard ved Kolding findes en stor, fladtliggende Gravsten over Niels Buch, født 1739, død 1802. Hans Gravvers er, som det sees, sat af hans efterlevende Hustru.

Ham satte kjærlig Mage dette Minde
til Tak for al hans Kjærlighed
og naar hun til det træder, Taarer rinder,
og Bøn opstiger om hans Aften-Fred. -

Her nogle flere Gravskrifter fra Skanderup Kirkegaard:

Den Krans du fletted til Minde
som Fader, Frænde, Ven,
kan ikke falmes nogensinde
i Hjærterne du skænkede den. (Død 1858).

Trofaste Hustru, kjærlige Veninde,
ømmeste Moder, Søster, huld og tro,
du gik som prøvet og som tro Christinde,
indtil din Frelsers Himmelbo. (Død 1864).

Bag Gravens Mulm boer Lys og Fred,
naar her er saaet i Kjerlighed,
det, Hustru, Moder, gjorde du,
i Jesu Favn Du hviler nu. (Død 1864).

Paa de allerfleste større Landsbykirkegaarde vil man endnu have Held til at finde Gravvers paa Mindesmærker af ovenanførte Slags. Disse Vers er næsten alle fra Tiden før o. 1870–80, og de er i Overensstemmelse med Tidens skriftlige Udtryksmaade, naar Talen var om religiøse Emner, lange og patetiske, og selv om nogle af dem vel ikke kan tages som et absolut Udtryk for dyb Religiositet – i hine Tider blev religiøse Vendinger i skriftlige Tilkendegivelser saa hyppigt brugte, at de vel i mange Tilfælde kun var Tirader – saa er de dog alligevel Udtryk for ægte Kristentro og oprigtig Tillid til Gud, ligesom de giver et umiddelbart Indtryk af de efterlevendes Sorg over Tabet af en paarørende.

Folkehumoren har ogsaa været til Stede, naar det gjaldt om i faa Ord at sætte et passende Mindevers over en afdød. Man tør vist nok gaa ud fra, at adskillige af de kuriøse og morsomme Gravvers har passet svært godt paa dem, de skulde karakterisere. Vi skal nu høre nogle saadanne Gravvers.

Paa *Flade Kirkegaard* (Morsø Nørreherred) fandt Degnen Herluf Dalhoff, der besøgte sin Studiekammerat, Præsten Thyge Jespersen i Flade (1751–1774), en Gravskrift med dette snurrige Indhold:

Her hviler Frøken Kotte,
Hende bider hverken Mus eller Rotte.
Hun er født paa Mors,
Jesus Kristus Kors.

I 1910 blev der fjernet et Kors fra *Vamdrup Kirkegaard*, hvorpaa fandtes disse Linjer:

Al vor Møje, Lægens Kunst,
det var omsonst.
Han gik desværre
til Vorherre.

En anden Form af Verset lyder saaledes:

Ej Kjerlighed, ej Lægers Kunst
ham frelste, nej desværre.
Ak, al vor Stræben var omsonst,
han gik dog til Vorherre.

Evald Tang Kristensen har optegnet en Del kuriøse Gravskrifter (se *Jysk Almue-liv VI*, S. 201 ff.), men da ingen af disse angives at være indhugget paa noget Mindesmærke, skal man forbigaa dem her, efter blot som en Prøve at have citeret et Par

af dem. — Over en Landhandler blev der i en Kro, som han ofte havde besøgt, lavet følgende Mindevers:

Lavst han er nu slumret ind
og lagt i denne Kiste,
han Folk snød med Tov og Skind,
det Vorherre vidste.

Thy og Mors er klædt i sort,
Salling ligeledes,
noget stort maa Lavst ha gjort,
siden han saa begrædes.

En Læderhandler blev engang syg og døde. Hans Kone vilde gerne bekendtgøre det for Venner og Kunder og tillige lade dem vide, at hun agtede at fortsætte Forretningen og lod da følgende Bekendtgørelse indrykke i Avisen:

Min salig Mand er vandret heden,
han hviler nu i Gravens Fred.
Med Læder handled han heneden,
og det gjør jeg fremdeles med.

Vender vi os til Nutiden, er det ret sjældent, at der bliver sat et særligt Vers paa en Gravsten (se dog V. K., S. 23–24, 31). Langt tiere benyttes et Skriftsted. Man kan dog vist langtfra altid gaa ud fra, at Skriftstedet paa Gravstenen var et, som afdøde særlig holdt af i levende Live. Tit er Skriftstedet vel rent tilfældigt valgt. Undertiden er taget det Skriftsted, som Præsten talte ud fra i Ligtalen over den afdøde; saadan er Forholdet ved Bruun'ernes Gravsteder paa Asmild Kirkegaard ved Viborg.

I *Skanderup Sogn* ved Kolding, hvor jeg tør sige at kende de religiøse Forhold ret nøje, foretog jeg i 1921 en Indsamling af alle Skanderup Kirkegaards Gravskrifter, som jeg derefter udfra Kendskab til de kirkelige Retninger kunde dele i to Grupper — foruden Gravskrifterne fra før 1880 —: Gravskrifter satte af Folk tilhørende Indremission og Gravskrifter satte af Grundtvigianere. Jeg mente, en saadan Sondring kunde være af Interesse — ikke mindst for Folk, der føler sig tiltalt af folkepsykologiske Emner. Jeg har da ogsaa fra kompetent Side hørt Udtalelser om, at mit Forsøg var en lærerig Prøve paa, hvorledes man ved Benyttelsen af Gravskrifter vandt nyt Land for Lokalhistorien og Folkepsykologien, medens der fra anden Side (se „Den nye Litteratur“, 6. Aarg. 1928, S. 28) blev fremhævet, at Gennemgangen af Gravskrifterne var „noget overflødig og usmagelig“. Interesserede henvises til min Bog: *Skanderup Sogn I–II* (1926–28), S. 265–274, hvor man kan læse Gravskrifterne og mine dertil knyttede faa Bemærkninger. Jeg har tilladt mig her at nævne de moderne Gravskrifers Betydning for Forskningen, da jeg stadig tror, at her er et Omraade, som ikke helt fortjener at forbigaa. Der kan naturligvis være Kirkegaarde, hvor Gravskrifterne er saa faa, at de intet særligt siger os. Et Eksempel herpaa har jeg givet i *Historisk Aarbog for Mors* 1929, S. 76, hvor jeg har meddelt, hvilke Gravskrifter der findes paa *Øster Jølby Sognekirkegaard* (Morsø Nørreherred). Denne Kirkegaard er maaske Landets mindste. Der var i 1928 kun 75 Grave paa Kirkegaarden; af disse havde kun de 21 Gravsten. Foruden Navne og Data er der paa 12 af Gravstenene Gravskrifter, der lyder som følger: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet. — Sov sødt, lille Broder. — Farvel, kære Fader og Moder. — Det sidste Farvel. — Du mindes, kære Moder. — Fred med dit Støv. — Paa tre Gravstene Indskriften: Elsket og savnet. Og paa tre det smukke: Hvil i Fred. (Jfr. „Skanderup Sogn“, S. 274). Iøvrigt henvises til *J. S. Møllers* udmærkede Værk: „Fester og Højtider“ 1929, S. 292 f., 415–423, hvor der gives udførlige Oplysninger om Gravmælet og dets Betydning samt en Karakteristik af vore folkelige Gravmæler og deres Indskrifter.